

NATALIA DŁUGOSZ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

UNIJNA NOWOMOWA CZY EUROPEJSKA IZOSEMIA JĘZYKOWA?
O STOSOWANEJ W AKTACH PRAWNYCH UNII EUROPEJSKIEJ
TERMINOLOGII Z ZAKRESU OCHRONY ŚRODOWISKA

Илияна Генев-Пухалева, Терминология на Европейския съюз. Съпоставка на българската, гръцката, полската и английската терминологии на правото на околната среда, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach nr 3367, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015, ss. 230

W kontekście współczesnej idei zjednoczonej Europy książka Iliany Genew-Puhalewej odznacza się szczególną aktualnością. Dotyka bowiem co najmniej kilku problemów z zakresu komunikacji językowej w Unii Europejskiej. Rezultaty badań nad aktualną terminologią, stosowaną we wspólnotowych dokumentach dotyczących ochrony środowiska naturalnego, pozwalają na wysunięcie wniosków nie tylko na temat specyfiki języka europejskich aktów prawnych, ale także w odniesieniu do współwystępowania języka specjalistycznego UE w narodowych wersjach językowych, jego translacji i funkcjonowania społeczno-kulturowego.

Niewątpliwym atutem pracy jest kontrastywne badanie terminów w czterech językach urzędowych UE, które różnią się zarówno ze względu na stopień pokrewieństwa, jak i typologię języka. Języki angielski i bułgarski łączy przewaga cech analitycznych w systemie, z kolei języki grecki i polski zaliczamy do języków o przewadze cech fleksyjnych. Języki bułgarski i grecki należą do bałkańskiej ligi językowej, natomiast polski i bułgarski wywodzą się z rodziny języków słowiańskich. W kontekście problemu podjętego w książce I. Genew-Puhalewej istotne wydają się atrybuty funkcjonalne poszczególnych języków, które decydują o prestiżu każdego z nich. Mam na myśli zwłaszcza takie czynniki jak spektrum funkcjonalne¹, w tym wypadku w szczególności występowanie w skali międzynarodowej, a także charakterystykę społeczności językowej posługującej się danym językiem (zwłaszcza mocy kulturowej i politycznej) oraz hierarchię funkcji społecznych języka (Gajda 2010: 149–150). Kryteria doboru porównywanych języków oraz typy relacji, w jakie wchodzi w ujęciu lingwistycznym i pozalingwistycznym, zostały omówione przez Autorkę w pierwszej części pracy zatytułowanej *Контекст на изследването – основни въпроси* (podrozdział *Характеристики на съпоставяните езици*). Badania terminologiczne na

¹ Czynniki decydujące o prestiżu języka wskazują za Stanisławem Gajdą (Gajda 2010: 147–162).

materiale językowym zaczerpniętym z takiego zestawienia kilku języków nadają pracy charakter unikatowy.

W pierwszej części książki Autorka podejmuje zagadnienia teoretyczne istotne z punktu prowadzonych badań. Porusza m.in. problemy definicyjne, przybliża charakterystyki oraz prezentuje przyjęty w pracy sposób rozumienia pojęć, takich jak: język specjalistyczny, język prawny a język prawniczy, termin – a także wskazuje na zachodzące między mini typy relacji. Oprócz tego zwraca uwagę na pragma- i pozalingwistyczny kontekst badań. W tym szczególnie istotne wydają się założone przez instytucje Unii Europejskiej zasady przekładalności tekstów aktów prawnych, powiązane z kolei z realizowanymi projektami ujednolicania (harmonizacji) prawa europejskiego w zakresie różnych dziedzin i gałęzi oraz z deklarowaną, przyjętą i usankcjonowaną wielojęzycznością UE.

Pracę charakteryzuje oryginalne ujęcie problematyki terminologicznej, które polega na doborze i eksplikacji słownictwa specjalistycznego skupionego wokół kluczowych dla aktów prawnych z zakresu ochrony środowiska naturalnego konceptów myślowych, jakimi są: ŚRODOWISKO, CZŁOWIEK, ZWIERZE, ROŚLINA, WODA, POWIETRZE, ZIEMIA, ODDZIAŁYWANIE (NA ŚRODOWISKO). W oparciu o tę metodę udało się zgromadzić ponad 200 odpowiadających sobie terminów (funkcjonalnych ekwiwalentów) dla każdego z języków. Są one rozpatrywane kontekstowo – jako składowa tekstu, przy czym pod uwagę bierze się zwłaszcza obecność wyrazu w tytule aktu prawnego oraz jego definicję w tekście właściwym dokumentu. Przedmiot analizy lingwistycznej i porównania w czterech językach stanowią: 1. źródło terminu, rozumiane jako ustalenie sposobu lub techniki konstruowania terminu (wykorzystanie istniejących zasobów leksykalnych danego języka, utworzenie nowej jednostki, zapożyczenie); 2. zewnętrzna struktura terminu (struktura leksykalno-gramatyczna, budowa słowotwórcza, struktura formalno-syntaktyczna); 3. wewnętrzna struktura terminu, którą definiuje się jako „przeźroczystą (jawną) dla użytkowników danego języka wyrażalność głównego komponentu znaczenia terminu w jego strukturze” (s. 66).

W trzecim rozdziale książki zaprezentowano rezultaty analizy lingwistycznej terminów skupionych wokół wcześniej wyznaczonych konceptów myślowych. Zgodnie z deklaracją metodologiczną porównaniu zostały poddane: ich źródłosłów, struktura zewnętrzna i struktura wewnętrzna w czterech językach. W oparciu o przeprowadzone badanie Autorka sformułowała następujące wnioski:

1. Głównym budulcem dla większości rozpatrywanych terminów we wszystkich językach są rodzime środki językowe, przy czym w języku angielskim tworzona jest nowa jednostka językowa lub termin powstaje w drodze neosemantyzacji, natomiast pozostałe trzy języki najczęściej przejmują terminy w postaci zapożyczeń (przyjmujących postać kalki), głównie z lub za pośrednictwem języka angielskiego. Nie dostrzeżono wyraźnych różnic w zakresie sposobów przejmowania zapożyczeń w drodze tłumaczenia aktów prawnych z języka angielskiego na języki grecki, polski i bułgarski. Wspólne dla wszystkich czterech języków jednostki terminologiczne (prymarne dla języka angielskiego i sekundarne, tj. zapożyczone dla pozostałych języków) uznano za europeizmy i przejaw internacjonalizacji słownictwa.

2. We wszystkich czterech językach terminy najczęściej przybierają postać rzeczownika lub frazy nominalnej, przy czym w zgromadzonych zbiorach leksemów przeważają w językach greckim, polskim i bułgarskim terminy o strukturze A+N, z kolei w języku angiel-

skim najwyższą frekwencją wykazują połączenia wyrazowe N+N, w których pierwszy z rzeczowników pełni funkcję atrybutywną.

3. Badania nad strukturą wewnętrzną terminów wykazały, że w większości przypadków proces nominacji terminologicznej opiera się na istotnej cesze definicyjnej. Dostrzegalna jest wyraźna zależność między komponentami struktury zewnętrznej terminu i komponentami jego znaczenia.

Zaprezentowane przez Autorkę wnioski mają jednak charakter ogólny i szkoda, że nie zostały poparte konkretnymi danymi statystycznymi, które pozwoliłyby na lepsze zilustrowanie zarówno udziału ilościowego zapożyczeń w tzw. sekundarnych systemach terminologicznych², jak i mogłyby na przykład wskazywać na udział liczbowy i procentowy odpowiadających sobie terminów o takiej samej i różnej strukturze zewnętrznej w omawianych językach.

W pracy zasygnalizowano wiele problemów, które nie wpisują się bezpośrednio w zadeklarowany cel badań, ale z pewnością wymagają opatrzenia głębszą refleksją lingwistyczną i z powodzeniem mogą stać się przedmiotem dalszych rozważań nad językiem aktów prawnych UE. Zaprezentowany materiał językowy prowokuje do sformułowania pytania choćby o wariantywność terminów. I tak na przykład w polskich tłumaczeniach dokumentów stosowane są zamiennie: *system ekozarządzania* i *system zarządzania środowiskowego* (s. 182) lub *zrównoważone użytkowanie* obok *trwale użytkowanie* (s. 178), czy przymiotniki *ekologiczny* i *środowiskowy* (s. 76), a także wiele innych. W pracy zwrócono m.in. uwagę na mylące i ambiwalentne użycie bułgarskiego przymiotnika *ycmoѳуив* jako składowej bułgarskich terminów z zakresu ochrony środowiska (s. 176–177). Podobna refleksja nasuwa się w przypadku stosowanego w tłumaczonych na język bułgarski (a także język polski) aktach prawnych przymiotnika *екологичен*, dla którego funkcjonalnymi ekwiwalentami są odpowiednio ang. *environmental*, gre. *περιβαλλοτικός*, pol. *środowiskowy* lub *ekologiczny*. Zjawisko to dotyczy również wielu kalkowanych z języka angielskiego złożzeń z komponentami *eko-* i *bio-* zwłaszcza w parze języków słowiańskich. Wyraźnie widoczny jest tutaj brak konsekwencji w stosowaniu terminów, a także brak dbałości o to, aby spełniały one pewne podstawowe kryteria, a mianowicie kryterium jednoznaczności i jednomianowości. Wiele problemów tego typu zapewne wynika ze stosowanej w ramach instytucji UE praktyki przekładu aktów prawnych i braku odpowiedniego nadzoru nad jego jakością.

W kontekście poczynionych na konkretnym materiale językowym – w języku tłumaczonych i implementowanych na gruncie prawa poszczególnych państw członkowskich aktów prawnych – Iliana Genew-Puhalewa wysuwa interesującą tezę o „europejskiej izosemii międzyjęzykowej”, którą postrzega jako rezultat unifikacyjnego wpływu angielszczyzny (języka o wysokim prestiżu) na inne języki Unii (Генев-Пухалева 2015: 188). Okazuje się bowiem, że także w narodowych wariantach języka aktów prawnych UE dostrzegalna jest pewna dychotomia między deklarowaną polityką równoprawności języków narodowych w organizmie Unii a współczesną rzeczywistością europejskiej komunikacji języko-

² Określenie stosowane przez I. Genew-Puhalewą w odniesieniu do języków greckiego, polskiego i bułgarskiego w kontekście procesu tłumaczenia aktów prawnych UE z języka angielskiego (primarny system terminologiczny) (s. 184).

wej, w której dominującą rolę odgrywa język angielski. Ubolewam, że ten niezwykle aktualny wątek został w pracy jedynie zasygnalizowany i nie poświęcono mu więcej uwagi.

Książka Iliany Genew-Puhalewej jest cenną pozycją dla każdego, kogo żywo interesują aktualne zagadnienia z dziedziny terminoznawstwa i translatologii zwłaszcza w ujęciu konfrontatywnym. Dostarcza cennej wiedzy na temat języka aktów prawnych UE z zakresu ochrony środowiska przydatnej nie tylko dla lingwistów, ale także dla tłumaczy oraz adeptów tego zawodu. Ze względu na bogato reprezentowany w pracy materiał językowy posiada walory zarówno praktyczne, jak i dydaktyczne. Przydatne są odsyłacze do baz słownictwa stosowanego w aktach prawnych UE oraz do konkretnych aktów prawnych, ponieważ ułatwiają poruszanie się po dostępnych w przestrzeni wirtualnej pomocach w pracy tłumacza. Książka wykazuje także inną, ważną cechę pracy naukowej – a mianowicie skłania do dalszej dyskusji na temat praktyki translatologicznej w zakresie języków specjalistycznych UE, a zatem inspiruje intelektualnie.

Bibliografia

Gajda S., 2010, *Prestiż a język*, „Nauka” 4, s. 147–162.